

UOT:336.76

Məzahir Talış oğlu BABAYEV
i.e.n., dos.;

Nilufər Sabir qızı MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin magistrantı
nilufermemmedova@gmail.com

INNOVATİV LAYİHƏLƏRİN İDARƏ OLUNMASININ İNKİŞAF ASPEKTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın əsas məqsədi innovativ layihələrin idarə edilməsinin inkişaf aspektlərinin tədqiq edilməsi və təhlil olunmasıdır.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqat aparılarkən ümumiləşdirmə, təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyətləri: İnnovativ layihələrin səmərəli şəkildə idarə edilməsinin inkişaf etdirilməsi bir çox müəssisələr üçün yararlı ola bilər.

Tədqiqatın nəticələri: Müəssisənin idarə edilməsi prosesində strateji və innovasiya menecmenti funksiyalarının ümumiləşdirilməsi əsasında, xarici bazar mühitinin, həmçinin məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artırılması üzrə bütün amillərin vaxtında uçotu vasitəsi ilə dünya iqtisadiyyatının effektivliyinə əldə edilməsinə əsaslanan innovasiya formalı inkişafa keçid meyilləri nəzərə alınaraq innovasiya istiqamətli idarəetmə statusunun artırılması və onun funksional dərəcədən korporativ dərəcəyə keçirilməsi vacibdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi:

- Biznesdə innovativ idarəetmənin əsas xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir;
- İnnovasiya biznesinin təşkili və idarə edilməsinin nəzəri-metodoloji əsasları sistemli şəkildə təhlil edilərək konseptual baxımdan ümumiləşdirilmişdir;
- Azərbaycan Respublikasında innovasiya layihələrinin inkişafının müasir vəziyyəti kompleks təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir və s.

Açar sözlər: *iqtisadi şərait, innovasiya, innovativ layihə, idarə olunma, innovasiya menecmenti.*

Giriş

Ölkə iqtisadiyyatının modernləşdirilməsi şəraitində yerli məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılması ön plana çıxır. Bu da öz növbəsində yeni texnologiyalar və yeni məhsullar şəklində innovasiyaların həcmindən və keyfiyyətindən asılıdır. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, dünya bazarında rəqabətə qarşı mübarizədə innovasiyanın daha səmərəli mexanizmi və innovasiyaların tətbiqi üçün inkişaf etmiş infrastrukturunu olan təsərrüfat subyektləri qalib gəlir.

Müasir iqtisadiyyatın inkişafının xarakterik xüsusiyyəti uzunmüddətli perspektivdə rəqabət qabiliyyətini və iqtisadi artımı təmin edən amil kimi innovasiyaların dominant rolunu olmasıdır. Azərbaycanın biznes sisteminin yeniliklərə əsaslanaraq inkişafı iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və ölkənin yeni texnoloji sistemə keçməsinin əsas şərtidir.

Müasir dövrün əsas vəzifəsi sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək, iqtisadi potensialı gücləndirməkdir. Bu vəzifənin uğurla həyata keçirilməsi idarəetmə fəaliyyətinin yüksək səviyyədə təşkilini, idarəetmə sahəsində ümumi və özəl metodlardan şüurlu və məqsəduyğun istifadəni tələb edir.

İnnovasiyaların idarə olunması bütün sosial-iqtisadi sistemlərin strukturunu elmi baxımdan əsaslandırır və iqtisadi uğurların əldə olunmasında xüsusi rol oynayır.

Biznesdə innovativ layihələrin idarə olunması iqtisadiyyatın həyata keçirilməsinə xidmət edir və mürəkkəb idarəetmə funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Yenilik təkcə yeni və

yüksək texnologiyalı sənayelərdən ibarət deyil, həm də kənd təsərrüfatı, yüngül sənaye və mədəncilik kimi ənənəvi sahələrimizin inkişafından ibarətdir. Burada mühüm məsələlərdən biri də elm, təhsil və elmi-tədqiqat institutlarının özəl sektoru innovasiyalara öhdəlik götürərək, bu sahədə layihələrin həyata keçirilməsində, qarşıya qoyulan məqsədə çatmaqda hökumətə yardım göstərməsidir.

İnnovasiya layihələrinin hazırlanması və qiymətləndirilməsi

İnnovasiya texniki və elmi şəraitin yaradılması, keyfiyyətin yaxşılaşdırılması və keyfiyyəti artıran və yaxşılaşdıran digər fəaliyyətlər deməkdir. Burada 2 cəhəti qeyd etmək olar: birincisi, yeni ideya, təhsil xidmətidir; ikincisi, istehsalata innovasiyaların daxil edilməsidir ki, bunun nəticəsində istehsal sisteminin özü dəyişir, istehsal prosesi yüksək keyfiyyətli olur. [8; s. 12] İnnovasiya prosesi müxtəlif üsullarla həyata keçirilə bilər. Konkret halda ən effektiv metodun seçilməsi texnologiyanın xarakterindən, son məhsul bazarından, şirkətin potensialından, iqtisadi mühitdən, rəhbərin səriştəsindən və s. asılıdır. İnnovasiya prosesinin başlıca məqsədi aşağıda göstərilən kimi izah oluna bilər:

1. Məsələnin yeni texniki həllini tapmaq;
2. Elmi- tədqiqat, təcrübə işlərinin aparılması;
3. Satışın hazırlanması və təşkili;
4. Yeni brendlərin bazarda yer tutması.

İnnovasiyanın regional və milli iqtisadiyyatların inkişafında əvəzsiz bir rola malik olduğunu nəzərə almaqla onun iqtisadiyyat, müəssisələr və cəmiyyət üçün əhəmiyyətini 3 başlıq altında cəmləşdirmək olar:

- regional və milli iqtisadiyyat üçün davamlı iqtisadi artımın stimullaşdırılması;
- cəmiyyət üçün sosial inkişaf, rifah səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- müəssisələr, həmçinin milli iqtisadiyyat üçün rəqabət gücünün təməl inkişaf dinamikasına çevrilməsi.

Yuxarıda qeyd edilən innovasiyanın cəmiyyət, ölkə və müəssisələrin iqtisadiyyatı üçün meydana gətirəcəyi müsbət nəticələri detallı bir formada aşağıdakı kimi sıralaya bilərik:

Müəssisələrə yönəlik nəticələr:

1. Rəqabət üstünlüyünü təmin etməsi;
2. Maliyyətləri azaltması;
3. Səmərəliliyin artımı;
4. Bazar payının artması;
5. Mənfəətin artması;
6. Xammalın effektiv istifadə edilməsi;
7. Keyfiyyətin artması;
8. İnformasiyanın iqtisadi dəyərə çevrilməsi;
9. Yeni bazarların meydana gətirilməsi;
10. Məhsul xəttinin, kompleksinin genişləndirilməsi;
11. Müştəri məmnuniyyətinin maksimuma çatdırılması;
12. Yeni bazarlara girişin asanlaşdırılması;
13. Tədarükdə, marketinqdə və istehsalda elastikliyin təmin edilməsi;
14. Xidmət və əmtəələrin istehsal müddətlərinin qısaltılması, tullantıların minimuma çatdırılması;
15. Əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması;
16. Müştəri, tədarükçü, vasitəçilərlə ünsiyyətin inkişaf etdirilməklə informasiya paylaşımının təmin edilməsi;

Cəmiyyət və iqtisadiyyata istiqamətli nəticələr:

1. İctimai rifahın artışı;
2. Həyat standartının yüksəldilməsi;
3. Davamlı iqtisadi böyümənin təmin edilməsi;

4. Məşğulluğun artması;
5. Resursların səmərəli və effektiv istifadə edilməsi;
6. Yeni xammal resurslarının ortaya çıxarılması;
7. İxracat artımının təmin olunması;
8. Patent saylarında artım;
9. Regional inkişafa qatqı təmin etmək;
10. Enerji resurslarının effektiv istifadə edilməsi;
11. Sahibkarlığın artması;
12. Xaricdən asılılığın azalması. [3; s. 14-15]

Innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı qərarlar əsasən milli iqtisadiyyatda resurslar bölgüsünə səbəb olduğu üçün onun həyata keçirilməsindən əvvəl belə qərarların əsaslandırılmasının xüsusi əhəmiyyəti var. Bu mərhələdə buraxılan səhvlər sonradan innovatorların itkilərlə üzləşməsinə şərait yarada bilər.

Innovasiya fəaliyyətinə innovasiya strategiyasının müəyyən edilməsi, strateji planlaşdırmanın həyata keçirilməsi, innovativ layihələrin hazırlanması və həyata keçirilməsi daxildir. Innovasiya strategiyası mövcud xüsusi maliyyə mənbələri və borc vəsaitlərinə çıxış kontekstində uzunmüddətli perspektiv üçün yeni, innovativ inkişaf yollarının seçimidir. Bu zaman hansı yeni müasir standartların ekoloji cəhətdən təmiz mal və xidmətlərin istehsalının məqsədəuyğunluğuna uyğun olduğu, hansı regionların innovativ fəaliyyət baxımından cəlbedici olduğu, yəni məqbul innovativ layihələrin axtarış istiqamətləri müəyyən olunur. Bir firmanın strategiyası yüksək texnoloji artımı sürətlə davam etdirmək, digər firmanın strategiyası ənənəvi texnologiyalar əsasında istehlak mallarının istehsalının maya dəyərini azaltmaq yollarını tapmaq, üçüncü firma isə müəyyən bir növün istehsalı üçün xüsusi biliklərindən istifadə etmək istəyə bilər. [4; s. 15]. Innovasiya strategiyası innovasiya layihəsi əsasında dəqiqləşdirilir. Aydın ki, innovasiya strategiyasının formalaşdırılması fərdi innovasiya layihələrinin əlaqələndirilməsini mümkün edir. Bununla belə, hər iki fəaliyyət bir-birini tamamlayır. Beləliklə, layihənin təhlili strateji planı təsdiqləmək üçün rəy verir. Innovasiya strategiyasının tərfi bir sıra amillərdən asılıdır. Innovativ layihə texniki, iqtisadi, hüquqi və digər məsələlərin və innovasiya tədbirlərinin planlaşdırılması və ya həyata keçirilməsini tənzimləyən sənədlər toplusudur.

Innovasiya prosesi - elmi ideyaların, elmi biliklərin, ixtira və kəşflərin innovasiyaya çevrilməsinin ümumi dövrünü əhatə edən bir prosesdir. Burada əsas obyekt yenilikçi biliklər, ixtiralar, kəşflər və s.dir. Innovasiya prosesinin mənbəyində innovasiyaların yaranması üçün vacib olan yeni biliklərin əldə olunması və ümumi qanunauyğunluqların aşkar olunmasına istiqamətlənmiş fundamental tədqiqatlardan başlayan yeniliklərin əmələ gəlməsi və öyrənilməsi prosesi dayanır. Innovativ proses elmi proseslərin innovasiya yaradılarkən istifadə edilməyə yararlı nəticələrin alınmasına yönəlmiş müxtəlif mərhələlərinin toplusundan ibarətdir. Bununla yanaşı, innovasiya fəaliyyətinin obyektini-innovasiya fəaliyyəti dövründə yaradılmış və yaxud təkmilləşdirilmiş mülkiyyət kompleksi, həmçinin texnoloji və təşkilati qərarlar təşkil edir.

Innovasiya layihəsi üç inkişaf mərhələsindən keçir:

1. Layihənin işlənilib hazırlanması mərhələsi;
2. Innovasiya mərhələsi;
3. İstismar mərhələsi.

Innovativ layihələrin hazırlanması aşağıda qeyd olunan mərhələləri əhatə edir: [2; s. 58]

- innovasiya ideyasının formalaşması;
- layihənin, texniki-iqtisadi əsaslandırmanın tərtibi;
- layihənin maliyyələşdirmə mənbələrinin müəyyən olunması;
- qiymətləndirmə sənədinin hazırlanması;
- innovasiya layihəsiylə bağlı olaraq son qərarın qəbul edilməsi.

Müasir şəraitdə innovasiya layihələri hazırlanıqda innovasiya fəaliyyətinin səmərəliliyinə təsir göstərəcək müxtəlif daxili və xarici amilləri təhlil etmək lazım olur.

Layihə ideyasının mümkünlüyü ilə bağlı bu amillərə texniki, kommersiya, institusional, sosial, ekoloji, maliyyə və iqtisadi amillər daxildir. Qeyd etmək lazımdır ki, texniki-iqtisadi əsaslandırmanın hazırlanması nisbətən bahalıdır. Buna görə də, innovativ layihənin texniki-iqtisadi əsaslandırması hazırlanmazdan əvvəl ilkin texniki-iqtisadi əsaslandırma aparılır. Bu əsaslandırma əsasında innovativ layihənin həyata keçirilməsinə dair müsbət qərar qəbul edildikdən sonra innovativ ideyanın həyata keçirilməsi üçün müfəssəl planı əks etdirən hərtərəfli texniki-iqtisadi əsaslandırma aparılır. Layihənin icrasına başlanması ilə bağlı yekun qərar layihəni maliyyələşdirən investorların müəyyən edilməsi və onların vəsaitlərini layihənin həyata keçirilməsinə yönəltmək qərarı əsasında qəbul edilir.

Innovativ layihələrin qiymətləndirilməsi üsullarını tətbiq edərkən onların müstəqil və asılı layihələrə aid olub-olmadığını müəyyən etmək vacibdir. Birinci layihədən gözlənilən pul vəsaitlərinin hərəkəti ikinci layihənin həyata keçirilməsindən asılı olaraq dəyişmədiyi halda bir innovativ layihə digər innovativ layihədən asılı deyildir. Belə investisiya layihələri müstəqil layihələrdir. A layihəsinin B layihəsindən müstəqil olması üçün iki şərt yerinə yetirilməlidir. Birincisi, B layihəsinin qəbulundan asılı olmayaraq, A layihəsinin qəbulu üçün texniki imkanlar olmalıdır. Deməli, məktəb bir yerdə tikilibsə, bu yerdə artıq ticarət mərkəzi tikmək mümkün deyil. İkincisi, A layihəsindən gözlənilən xalis mənfəət B layihəsinin qəbul edilib-edilməməsindən asılı olmamalıdır. Birinci layihəni qəbul etmək və ya rədd etmək qərarı ikinci layihədən gözlənilən pul vəsaitlərinin hərəkətinə təsir edirsə, onlar asılı layihələrdir. Belə ki, çay üzərində körpünün tikintisi layihəsi və çayın iki sahili arasında bərə xidmətinin yaradılması layihəsi asılı layihələr hesab olunur, çünki birinin qəbulu digərinin gəlirinə təsir edir. Asılı layihələrdən birinin qəbulu digərinin gəlirini artırarsa, birinci layihə ikinci layihəni tamamlayır. Bundan əlavə, iki asılı layihədən birinin qəbulu ikinci layihənin gəlirini azaldarsa, birinci layihə ikinci layihəni əvəz edir. Əgər asılı layihələrdən birinin həyata keçirilməsi digərinin həyata keçirilməsini istisna edirsə, bu cür layihələr bir-birini istisna edir.

Aydındır ki, statistik cəhətdən asılı olan layihələr üçün risk səviyyəsi müstəqil olanlardan daha yüksək ola bilər. Innovativ layihələrin effektivliyini qiymətləndirmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə olunur. Innovativ layihələri qiymətləndirərkən vaxt faktorunun nəzərə alınmamasından asılı olaraq qiymətləndirmə üsulları 2 qrupa bölünür:

- diskontlaşdırılmaya əsaslanan qiymətləndirmə metodları;
- mühasibat uçotuna əsaslanan üsullar.

I qrup metodlara xalis cari dəyər, rentabellik indeksi və daxili rentabellik norması göstəriciləri, II metodlara isə investisiyanın ödənilmə müddəti, investisiyanın uçot gəlirliyi göstəriciləri daxildir.

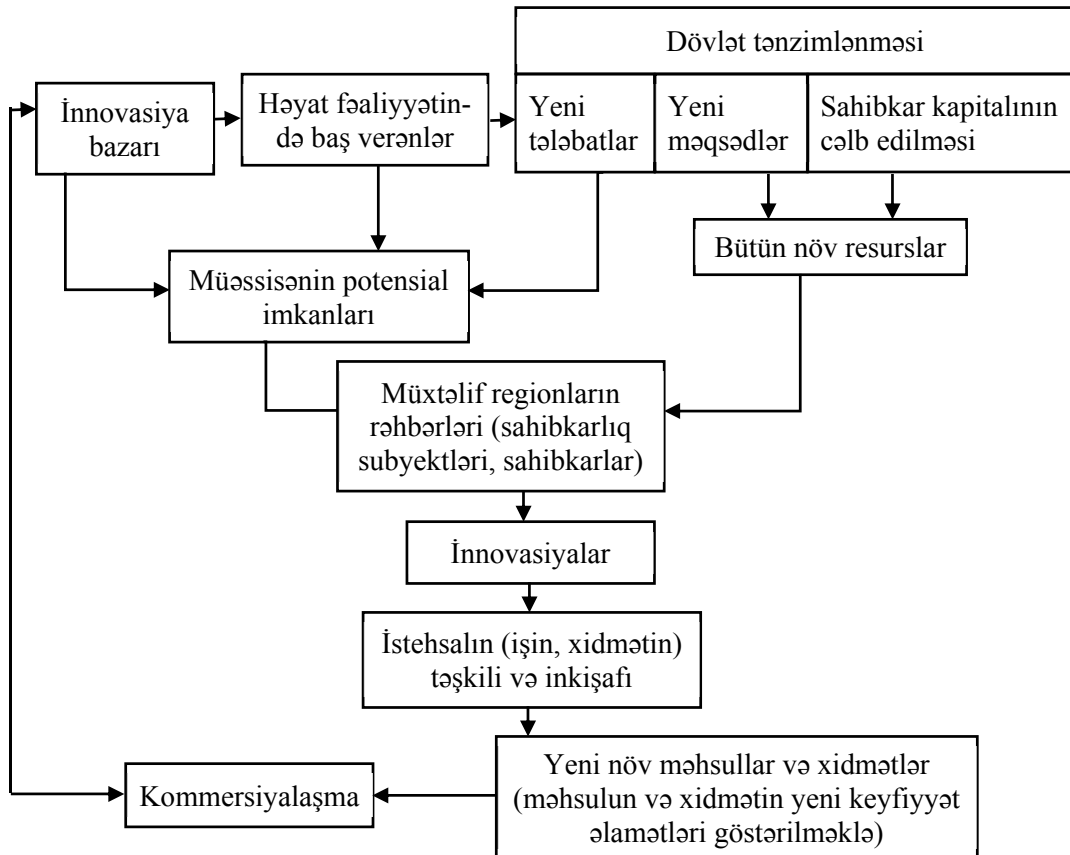
Uçot dərəcəsini hesablamaq üçün ilk növbədə yeniliklərin maliyyələşmə mənbələrini və bu mənbələrdən cəlb olunan kapitalın dəyərini müəyyən etmək lazımdır. Innovativ qərarlar qəbul edərkən firma təkcə vəsaitlərin hara ayrılacağına deyil, həm də onların maliyyə mənbələrinin harada olacağına qərar verməlidir. Çünki firma üçün xüsusi vəsaitlərin miqdarı və xarici borcların mövcudluğu bu qərarlara təsir edə bilər. Maliyyə diskont dərəcəsi bu mənbələrdən cəlb edilmiş vəsaitlərin orta çəkili dəyəri kimi müəyyən edilir. Dövlət investisiyalarında bu göstərici fərqli ola bilər. Beləliklə, maliyyə uçot dərəcəsindən fərqli olaraq, dövlət innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsində istifadə olunan iqtisadi uçot dərəcəsi bazarın təhriflərini və dövlət tənzimləmə alətlərinin təsirini nəzərə almalıdır.

Innovasiya layihələri seçildiyi zaman aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- kapitalın alternativ dəyəriylə diskontlaşdırıldıqda müsbət xalis cari dəyərə sahib olmayan istənilən bir layihə qəbul edilməməlidir;
- müəyyən olunmuş büdcə daxilində xalis cari dəyəri ən çox olan layihələr dəsti seçilməlidir;
- büdcə məhdudluğu olmayan, ancaq bir-birini istisna edən digər layihələrdən xalis cari dəyəri ən yüksək olan uyğun variant seçilməlidir. [9; s. 18]

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində ciddi informasiya dəstəyi olmadan öz yerinizi və məhsulunuzu tapmaq mümkün deyil. Müsabiqədə qaliblər bazarın inkişaf ənənələri və əsas rəqiblərin fəaliyyəti haqqında böyük həcmdə məlumatları tez və dərindən emal edən yüksək keyfiyyətli və yaxşı məlumatlı müəssisələrdir. Bundan əlavə, elmi-texniki təkamül sahəsindəki vəziyyətin qiymətləndirilməsində, elmi və innovativ fəaliyyətin inkişafı üçün bütün idarəetmə sisteminin səmərəliliyinin artırılmasında rolu son dərəcə vacibdir. Bu həm də ona görə vacibdir ki, innovasiya yolu ilə həll oluna biləcək məsələlər son dərəcə vacibdir. İnnovasiya, ənənələri və inkişafının əsas istiqamətləri, innovasiyanın effektivliyinin real miqyası haqqında yüksək keyfiyyətli iqtisadi və statistik məlumatlar. İnnovasiyaya informasiya dəstəyinin əsas istiqamətlərinin həlli yeniliklə daha yaxından əlaqəli olan iqtisadi, texnoloji, sosial və ekoloji problemlərdən asılıdır. Bu tip problemlərin əsasları aşağıdakılardır: [10; s. 8]

1. Buraxılan innovasiya məhsulunun xarici və daxili bazarlarda yüksək rəqabət qabiliyyətlərinin əldə olunması;
2. Buraxılan İnnovasiya məhsulunun yardımıyla lazımi idxaləvəzətmə templərinin təmin olunması;
3. İxracın eksportun həcmində yüksək keyfiyyətli məhsul idxal edilməsinin yüksək payının əldə olunması;
4. İnnovasiya texnologiyalarının yenilənmə templərinin təmin olunması;
5. İstehsalın yüksək texnoloji dərəcəsinin əldə olunması;
6. Bütün növ ehtiyatların iqtisadi-ekoloji cəhətdən optimal istifadə edilməsi;
7. İnnovasiya məhsulunun yaradılması, realizəsi vaxtı ətraf mühitin çirklənməsinin azaldılması, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması.

Şəkil 1. İnnovasiyaların yaradılması və həyata keçirilməsi prosesinin təşkilinin məntiqi ardıcılığı.

İnnovasiya prosesləri haqqında məlumatların verilməsi innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri ilə müəyyən edilir. İnnovasiya siyasəti həm federal, həm regional səviyyədə, həm də təsərrüfat subyektləri səviyyəsində ixtisaslaşdırılmış məlumatların fənlərarası təminatına malik olmalıdır. İqtisadiyyatın bazar mexanizmlərinə keçidi ilə onun rolu artır.

İnnovativ layihənin hazırlanması prosesinin ən mühüm komponentlərindən biri innovativ layihənin risklərinin öyrənilməsidir. Riskin olması innovativ layihələrin parametrlərini dəqiq proqnozlaşdırmaq mümkün olmaması ilə bağlıdır. Risk yalnız gələcəyə münasibətdə mövcuddur və nəticələrin proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması və ümumilikdə innovativ qərarların qəbulu ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

İnnovasiya mövzusu ilə bağlı ümumi risk bir çox mənbələrdən gələ bilər. Bu mənbələr bir-biri ilə əlaqəli olduğundan, onların hər biri ilə bağlı riskləri müəyyən etmək çox vaxt mümkün olmur. Ümumi riskin əsas növlərinə aşağıdakılar daxildir:

1. Biznes riski;
2. Maliyyə riski;
3. Alıcılıq qabiliyyəti riski;
4. Faiz dərəcəsi riski;
5. Likvidlik riski;
6. Bazar riski;
7. Təsadüfi risk [5; s. 232].

Biznes riski innovasiyadan əldə edilən gəlirlə bağlı qeyri-müəyyənlik dərəcəsinə, innovasiyaların maliyyələşdirilməsinə öz vəsaitlərini yatırmış innovatorların hesabını əks etdirir. Firma gözlənilmədiyindən qat-qat az mənfəət və ya zərər verə bilər və nəticədə novatorlar uğursuzluğa düşər ola və hətta müflis ola bilərlər. Başqa sözlə, bu risk, gəlirlərin öhdəlikləri yerinə yetirmək üçün kifayət etmədiyi təqdirdə firma sahiblərinin gəlir əldə edə bilməyəcəyi ehtimalı ilə əlaqədardır.

Maliyyə riski, bir firmanın maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunan xüsusi və borc vəsaitlərinin birləşməsi ilə əlaqədar qeyri -müəyyənliyin dərəcəsinə əks etdirir. Firmanın maliyyələşdirilməsində borcun payı nə qədər çox olarsa, maliyyə riski də bir o qədər yüksək olar. Riskin artması borcdan maliyyələşdirilərkən faiz və əsas borc üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi zərurəti ilə bağlıdır.

İnnovasiya bazarında effektiv layihələrin reallaşdırılmasının stimullaşdırılması

İnnovasiyaların idarə edilməsinin obyektləri innovasiya və innovasiya prosesidir.

İnnovasiya prosesi innovasiyaların yaradılması, mənimsənilməsi, yayılması və istifadəsi prosesidir. Bundan əlavə, yenilikçi bir məhsul prosesi, fundamental və tətbiqi tədqiqatlar, dizayn işləri, marketing, istehsal, satış yolu ilə bir fikrin ardıcıl olaraq məhsula çevrilməsi prosesi olaraq təyin edilə bilər.

Geniş mənada innovasiya məhsul, texnoloji, təşkilati və inzibati olaraq bölünə bilər. Həm məhsul, həm də texnoloji innovasiyaların tətbiqi zamanı ən son yeniliklər çox vaxt qaçılmaz olur. Aşağıdakı əlamətlərə görə innovasiyaların təsnifatı məlumdur: paylanması, istehsal tsiklində yeri, davamlılığı, bazarı əhatə etməsi, innovasiya dərəcəsi və innovativ potensial.

İnnovasiya menecmentinin vəzifələri: [6; c. 14]

1. Təşkilatın innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılması;
2. Missiyanın düzgün formalaşdırılması;
3. İnnovasiya fəaliyyətinin başlıca strateji istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və onların qarşısına məqsəd qoyulması;
4. İnnovativ inkişaf strategiyasının istiqaməti üçün optimal seçimin olunması;
5. İnnovasiya fəaliyyətinin təşkil edilməsi;
6. İnnovasiya fəaliyyətinin iştirakçılarının motivasiyası;
7. İnnovasiya fəaliyyətinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi;
8. Yeni olan hər şeyin rəşional istifadə olunması.

İnnovasiya fəaliyyətinin iyirmidən çox istiqaməti var. Onlardan bəziləri aşağıdakılardır: [6; s.15]

1. Texnoloji innovasiyalar;
2. Məhsul innovasiyası;
3. Xidmət innovasiyası;
4. Biznes modelinin innovasiyası;
5. İstehsalın səmərəliliyinin artırılması innovasiyası;
6. Resursların istifadəsi innovasiyası;
7. Tələbat innovasiyası;
8. Dizayn innovasiyası;
9. Marketing innovasiyası;
10. Açıq innovasiya.

İnnovasiyanın dövlət maliyyəsinin hiss edilən dərəcədə möhkəmləndirilməsi innovasiya sferasında ölkənin rolunun yüksəldilməsini, onun proseslərə təsirini təmin edir və struktur-investisiya problemlərinin həcmi artırır. İnnovasiya fondunun istifadə edilməsinin effektivliyi onun formalaşmasının prinsipləri əsasında əldə olunur: [2; s. 80]

1. Milli iqtisadiyyatın vacib sektorlarının investisiyalaşması vaxtı dövlət-korporativ tərəfdaşlığı;

2. Dövlət köməyinə ehtiyacı olan innovasiya layihələrinin təhlil edilməsinə makroiqtisadi yanaşmaya əsaslanmış variantların seçimi.

Aşağıda göstərilən istiqamətlərdə innovasiya layihəsinin reallaşdırılması məqsədilə dövlət yardımını göstərilir:

1. Azərbaycan Respublikasının sosial və iqtisadi inkişafına;
2. Azərbaycan innovasiya sistemi elementlərinin yaradılması və inkişafına;
3. İnstitusional dəyişikliklərin təmin edilməsinə.

Dövlət köməyinin göstərilməsinə ehtiyacı olan innovasiya layihələrinin seçilməsi aşağıdakı prinsiplərə əsasən həyata keçirilir:

1. İnnovasiya layihələrinin təyin edilmiş meyarlara uyğunluğu;
2. Dövlət yardımını göstərilməsi proseduruna bərabər olan çıxış şərtlərinin təmin edilməsi;
3. İnnovasiya layihələrinin zərərsizliyi;
4. Dövlətin xüsusi kapitalla risklərinin bölünməsi;
5. Ədalətli rəqabətin, Azərbaycan Respublikası antiinhisar qanunvericiliyinin ümumi şərtlərinə riayət olunması.

İqtisadiyyatın innovativ sahələrinin inkişafı üçün potensial investisiya imkanlarından kifayət qədər istifadə olunmaması qismən fond bazarının zəifliyi, onun istehsaldan ayrılması, vençur kapitalı qiymətli kağızları və elektron ticarətin zəif inkişafı ilə bağlıdır. Bu vençur kapital dövriyyəsi üçün böyük problem yaradır, çünki vençur kapitalistin gəliri innovativ şirkətin səhmlərinin artan qiymətə satışından yaranır və bu, vençur kapitalı firmalarından çıxış mərhələsində investorlar üçün çətinliklər yaradır.

Dövlət ölkənin innovasiya bazarında səmərəli innovativ layihələrin seçilməsini və həyata keçirilməsini stimullaşdırmalıdır. Çünki tədqiqatlar göstərir ki, tədqiqat və inkişaf nəticələrinin qeyri-müəyyənliyi səbəbindən hətta inkişaf etmiş ölkələrdə də firmaların bu işi maliyyələşdirmək üçün ayırdıqları vəsaitlər əsasən bölüşdürülməmiş mənfəət hesabına maliyyələşdirilir. Eyni zamanda iri və gəlirli şirkətlər innovativ layihə seçmək və həyata keçirmək imkanı əldə edirlər. Ona görə də dövlətin bu sahədə innovasiya siyasəti vacibdir. Yenilikçi layihələr adətən təsərrüfat subyektlərinin istehsal və kommersiya problemlərinin həlli vasitəsi kimi çıxış edir. Belə layihələrin həyata keçirilməsində maraqlı yeniliklər tətbiq edilərkən müəssisənin gələcək mənfəətinin ölçüsü müəyyən edilmişdir. İnnovativ layihələr adətən tamamlandıqdan sonra uzunmüddətli təsirə malikdir. Buna görə də, xərclərin azaldılması əsasında onların effektivliyinin müəyyən edilməsi üsulu həmişə məqbul deyil.

İnnovasiya bazarının mülkiyyət formaları üzrə strukturu müxtəlif təşkilati-hüquqi formalara malik olan subyektlər arasında innovasiyaların mübadiləsini əks etdirir. Bu, innovativ layihələrin

həyata keçirilməsini stimullaşdırmaq üçün dövlət siyasətinin aşağıdakı əsas istiqamətlərini əvvəlcədən müəyyən etməyə şərait yaradır:

1. Vençur kapitalına sahib olan kiçik innovasiyalı təşkilat və müəssisələrə dövlət köməyinə aid tədbirlər;

2. Dövlət sektorundan özəl sektora transfer (texnoloji) şərtləri;

3. Innovasiya fəaliyyətlərinin normativ-hüquqi tənzimlənməsi.

Innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılmasının məqsədləri, metodları, formaları və müddətləri, ilk növbədə, ayrı-ayrı təsərrüfat subyektlərinin və bütövlükdə cəmiyyətin resurs imkanları ilə müəyyən edilməlidir. Innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılması prosesində sahibkarlıq subyektlərinin seçdiyi məqsədlər toplusu və onların həyata keçirilməsi yolları innovasiyaların həyata keçirilməsi üçün onların innovasiya siyasətini müəyyən edir. Innovativ layihələrin həyata keçirilməsi üçün stimulun xüsusiyyətlərindən və ümumi iqtisadi vəziyyətdən asılı olaraq, bazar iştirakçısı gözlənilən nəticəni təmin etməli olan maliyyə üsulları toplusunu müəyyən etməlidir. Innovativ inkişafın stimullaşdırılması daha çox təşkilati xarakterə və idarəetmə iyerarxiyasının bütün səviyyələrində təşkilatın fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi zamanı baş verən hadisələrə təsir göstərir. Bu, bu fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün əlverişli mühitin yaradılmasını nəzərdə tutur. Əlverişlilik dərəcəsi xalis mənfəətin miqdarı ilə müəyyən edilə bilər. Əksər hallarda innovasiyaların kommersiyalaşdırılmasının məqsədəuyğunluğu və onun iqtisadi səmərəliliyi sahibkar tərəfindən müəssisənin innovativ məhsulların satışından əldə etdiyi gəlirlə müəssisənin Rusiyada innovasiya inhisarından əldə edə biləcəyi qazanılmamış gəlirin məbləği arasındakı fərq müəyyən etməklə müəyyən edilir. Bazar dəyişiklikləri qarşısında bu məbləğ sabit deyil. Dövlət orqanlarının vəzifəsi innovativ layihələrin həyata keçirilməsini stimullaşdırmaq üçün əlverişli şərait yaratmaqdır. Dövlətin innovasiya siyasəti cəmiyyətin sosial-iqtisadi strategiyası ilə təyin olunan məqsədyönlülüyə əlavə olaraq, innovasiya prosesinin bütün iştirakçılarının maraqlarının milli iqtisadiyyatın dünya bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılması vəzifəsi ilə uyğunlaşdırılmasını təmin etməlidir.

İqtisadi ədəbiyyatda innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılmasına dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar daxildir: [1; s.100]

1. Elmi-texniki nailiyyətlərin, istehsalın mənimsənilməsi;

2. Məhsulun rəqabət qabiliyyətinin çoxaldılmasını təmin edən innovasiya aktivliyinin artırılmasına kömək göstərilməsi;

3. Müasir texnologiyaları təşkil edən innovasiyaya dəstək verilməsi;

4. Innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılmasına əsasən dövlət tənzimlənməsinin bazar innovasiya mexanizminin effektiv fəaliyyəti, intellektual mülkiyyətin qorunmasıyla əlaqələndirilməsi.

Innovasiya cəhətdən aktiv olan dövlətlərə aid olan ümumi cəhətlər aşağıda göstərilmişdir:

- müəyyən innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi prosesində, həmçinin ümumilikdə innovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində dövlətin güclü rolu;

- innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılmasına yardım edən hüquqi baza.

Xaricdə innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılmasının dolayı üsullarının təhlili göstərir ki, elmi-tədqiqat işlərinin aparılması üçün vergitutma mexanizmlərinin həyata keçirilməsi yolu ilə güzəştli vergitutma sisteminin formalaşdırılması innovasiyaların inkişafına əsaslanır. Xaricdəki innovasiya proseslərinə dəstək tədbirləri tətbiq edərkən dövlət orqanlarını idarə edən prinsiplər və onların həyata keçirilməsi mexanizmləri böyük maraq doğurur. Azərbaycan iqtisadiyyatının tələblərinə daha yaxşı cavab verən üsullar aşağıdakılardır:

- vergi stimullaşdırılması- təcrübi konstruktor və elmi-tədqiqat işlərinə xərclər daxilində mənfəət vergisindən güzəştlər;

- aşağı dərəcələrlə mənfəətin tutulması;

- amortizasiya siyasəti vasitəsi ilə stimullaşdırma.

Xarici təcrübədə tez-tez milli maraqlara nail olmaq üçün innovativ layihənin həyata keçirilməsini təşviq etmək və onun dövlət tərəfindən stimullaşdırılması üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Xarici təcrübənin əsas nəticəsi, yüksək iqtisadi aktivliyin elmi və texnoloji bazarda dövlətin aparıcı rolu, milli prioritetlərin təyin edilməsi və təşviq sistemi vasitəsi ilə dövlətin innovativ inkişaf prosesinə fəal təsiri ilə təmin edilməsidir. Beləliklə, məqsəd bütün sənaye sahələrinin texniki yenidən qurulması və yeni texnoloji səviyyədə innovasiyaların tətbiqinin intensivləşdirilməsidirsə, o zaman iqtisadiyyatın bütün sahələrinə eyni dərəcədə tətbiq olunan kifayət qədər ümumi həllər var. Eyni zamanda, nəzərə almaq lazımdır ki, bu halda əlavə güclü inkişaf sahələri yenə də daha böyük investisiya cəlb edəcəkdir. Investisiya üçün daha riskli olan yüksək texnologiyalı sənayelər kifayət qədər investisiya almadıqları üçün gələcək inkişaf üçün lazımı maliyyə bazasına malik olmayacaqlar. Beləliklə, innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılması sistemi iqtisadi sahədə dövlətin qarşıya qoyduğu iki problemin həllinə öz töhfəsini verməlidir: innovasiyaların ümumi aktivləşdirilməsi və iqtisadiyyatın yüksək texnologiyalı sektorlarının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi. Başqa sözlə, innovasiyaya artan maraq son nəticədə bütün sektorlarda iqtisadi artıma maraq deməkdir. İnnovativ layihələrin həyata keçirilməsini stimullaşdırmaq üçün maraqlı bir mexanizm, elmi -texniki tərəqqinin müxtəlif mərhələlərində malların rəqabət qabiliyyətliliyinin və gəlirliliyinin dəyişməsidir. Bu o deməkdir ki, elmi yeniliyi və yeni texnologiyaları ilk mənimsəyən sahibkarlar, xərclərin ilk artımından sonra daha keyfiyyətli məhsullar bazara çıxara və daha az xərclə istehsal əldə edə biləcəklər. Yenilik yaratmayan sahibkarlar rəqabət qabiliyyətini itirir və müflis olurlar. Elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin normativ-hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi, büdcə vəsaitlərinin prioritet istiqamətlər üzrə yenidən bölüşdürülməsi və cəmləşdirilməsi, habelə büdcədən kənar mənbələrin və özəl kapitalın cəlb edilməsi, elmi-texniki kompleksin strukturunun, xüsusilə dövlət elmi mərkəzləri şəbəkəsinin islahatı innovativ layihələrin həyata keçirilməsini stimullaşdırmaq üçün ən vacib istiqamətlərdir. [7; s. 403-404]

İqtisadi artım və inkişaf amili kimi yeni texnologiyaların rolunun gücləndirilməsi kontekstində innovativ layihələrin həyata keçirilməsinin stimullaşdırılması konkret funksional vəzifə deyil, ümumi strateji məqsəd olmalıdır.

Ümumiyyətlə, müəssisə səviyyəsində innovativ layihələrin həyata keçirilməsini stimullaşdıran, milli və regional innovasiya strategiyalarının mikro səviyyədə həyata keçirilməsini təmin edən innovativ mexanizmlər sistemini şərti olaraq aşağıdakı 5 qrupa bölmək olar:

- işlənmə və tətbiq mexanizmləri;
- texnoloji transfert mexanizmləri;
- maliyyələşdirmə mexanizmləri;
- intellektual mülkiyyətin müdafiəsi mexanizmləri;
- təşkilati mexanizmlər.

Həmin mexanizmlər müəyyən ardıcılıq ilə hərəkət etməli, həmçinin öz aralarında razılaşdırılmalı, qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar.

Nəticə

Aparılan tədqiqat göstərmişdir ki, innovasiya fəaliyyəti bazarda istifadə edilən yeni və ya təkmilləşdirilmiş texnoloji məhsula, müvafiq səmərəliliklə istehsalda istifadə olunan yeni və ya təkmilləşdirilmiş prosesə, habelə elmi və elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinə yönəldilmiş tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin əldə edilməsi və ya çevrilməsi ilə bağlı fəaliyyət növüdür. İnnovativ fəaliyyət müəssisənin biznesinin uğurla qorunub saxlanılması və inkişafı üçün əsas şərtlərdən biridir. İnnovasiya idarəetmə strategiyası ölkə iqtisadiyyatının əsaslarından biri kimi biznes strukturlarının uzun müddət mövcud olmasını təmin edir. İnnovativ fəaliyyət əsasında innovativ layihə hazırlanır. Bütövlükdə layihə, müəyyən edilərsə, sifarişçinin istəyi ilə işlənməmiş, vaxtı, büdcəsi, resursları, habelə yenisinin həyata keçirilməsi ilə məhdudlaşan mürəkkəb, təkrarlanmayan hadisədir.

İnnovativ modelin ilkin mərhələsində istifadə olunan sistem yanaşması və metodlarının hərtərəfli tədqiqi təkcə risklərin təhlili üçün nəzərdə tutulmur. Təhlil zamanı əldə edilən nəticələr menecerə layihəni həyata keçirməyə kömək edir. Burada məqsəd riskləri müəyyən etmək və onları biznes planında əks etdirmək deyil, onları layihənin bütün həyat dövrü ərzində idarə etməkdir.

İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı məqsədilə əlverişli mühitin formalaşmasının başlıca istiqamətləri aşağıdakılardır:

1. Sənayenin effektiv fəaliyyət göstərən sahəsinin formalaşması;
2. Sənaye müəssisələrinin texniki və texnoloji təzələnməsinin aparılması;
3. Sahibkarlıq sektorunda innovasiya aktivliyinin stimullaşdırılması və inkişafı;
4. İnstitusional mühitin yaradılması;
5. İnnovasiya strategiyaları proqramlarında və normativ sənədlərdə müxtəlifliyin aradan qaldırılması.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A.B. “Biznesin əsasları”, Bakı, “Nurlan”, 2005, 656 s.
2. Atakişiyev M.C., Süleymanov Q.S. “İnnovasiya menecmenti”. Bakı, 2004, 364 s.
3. Süleymanova E., Heydərova A. “İnnovasiya menecmenti və Azərbaycanca tətbiqinin səmərəliliyi”. Bakı, 13 s.
4. Бирман Г., Шмидт С. Капитавложения “Экономический анализ инвестиционных проектов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003, 631 с.
5. Волков И.М., Грачев М.В. Проектный анализ: Продвинутый курс! М.:ИНФРА-М, 2004, 495 с.
6. Герсман М. А. “Иновационный менеджмент”, М.: Маркет ДС, 2008, 200 с.
7. Олейникова Е.А. “Экономическая и национальная безопасность”, М.: Изд-во, «Экзамен», 2004, 768 с.
8. Тычинский А.В. “Управление инновационной деятельностью компаний: современные подходы, алгоритмы, опыт”, Таганрог: ТРТУ, 2006, 128 с.
9. Afuah, A. “Innovation Management: Strategies, Implementation, and Profits”, 2003, NY: Oxford University Pres, 172 p.
10. Tidd J., Bessant J., Pavitt K. “Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change” Wiley, 2005, 189 p.

Мазахир Талыш оглы Бабаев
к.э.н., доц.;

Нилуфар Сабир кызы Мамедова
магистр Азербайджанского Государственного
Университета Нефти и Промышленности
nilufermetmdova@gmail.com

Аспекты развития управления инновационными проектами

Резюме

Цель исследования: Основная цель исследования - изучить и проанализировать аспекты развития управления инновационными проектами.

Методология исследования: В ходе исследования использовались методы обобщения и анализа.

Значение применения исследования: Развитие эффективного управления инновационными проектами может быть выгодным для многих предприятий.

Результаты исследования: Повышение статуса инновационно-ориентированного управления на основе обобщения функций стратегического и инновационного управления в процессе управления предприятием с учетом тенденций перехода к инновационному развитию на основе эффективности мировой экономики через своевременный учет всех факторов для повышения конкурентоспособности рынка важно перевести его с функционального уровня на корпоративный.

Оригинальность и научная новизна исследования:

- проанализированы основные особенности инновационного менеджмента в бизнесе;
- систематически проанализированы и обобщены с концептуальной точки зрения теоретико-методологические основы организации и управления инновационным бизнесом;
- Современное состояние развития инновационных проектов в Азербайджанской Республике было всесторонне проанализировано и оценено и др.

Ключевые слова: *экономические условия, инновации, инновационный проект, менеджмент, инновационный менеджмент.*

*Mezahir Talish Babayev
As.professor;*

*Nilufar Sabir Mammadova
master of Azerbaijan State University of Industry and Oil
nilufermemmdova@gmail.com*

Development aspects of innovative project management

Summary

Purpose of the research: The main purpose of the study is to study and analyze aspects of the development of innovative project management.

Research methodology: Generalization and analysis methods were used during the research.

Significance of the application of the research: The development of effective management of innovative projects can be beneficial for many enterprises.

Results of the study: Increasing the status of innovation-oriented management based on the generalization of strategic and innovation management functions in the enterprise management process, taking into account the transition trends to innovative forms of development based on the efficiency of the world economy through timely accounting of all factors to improve the external market environment and product competitiveness. it is important to move it from a functional to a corporate level.

Originality and scientific novelty of the research:

- The main features of innovative management in business were analyzed;
- Theoretical and methodological bases of organization and management of innovation business were systematically analyzed and generalized from the conceptual point of view;
- The current state of development of innovation projects in the Republic of Azerbaijan has been comprehensively analyzed and evaluated, etc.

Key words: *Economic conditions, innovation, innovative project, management, innovation management.*